

DVĚ STOLETÍ V ŽIVOTĚ POZOROVATELE

Křest autobiografie astronoma Jiřího Grygara

Jana Žďárská

Fyzikální ústav AV ČR, Na Slovance 2, 182 00 Praha 8; zdarskaj@fzu.cz

V úterý 10. září byla v literární kavárně Nakladatelství Academia slavnostně pokřtěna autobiografie Jiřího Grygara s názvem *Dvě století v životě pozorovatele*. Kniha na 656 stranách představuje bohatý profesní i osobní život autora a zabývá se i situacemi a lidmi, kteří různými způsoby ovlivnili jeho astronomickou kariéru i osobní život. Kmotry publikace byli prof. Zdeněk Mikulášek a prof. Norbert Werner.

Jméno Jiří Grygar¹ je ve světě vědy a především astronomie velmi dobře známé a dalo by se říct, že je z jistého pohledu takřka synonymem pro popularizaci astronomie. Vždyť většina z nás, kdož upíráme oči k hvězdnému nebi, od něj nejspíše něco četla, něco slyšela či jím byla k astronomii jiným způsobem inspirována.

Významný astronom, špičkový popularizátor vědy a sportovec duší i tělem – to všechno je Jiří Grygar. Vědec, který vydal nespočet knih, získal mnoho prestižních ocenění, byl předsedou České astronomické společnosti a za astronomii by doslova dýchal. Pro nás všechny je však Jiří Grygar především také tím, kdo

nám otevřel „okna vesmíru dokořán“. To když se v roce 1981 ve stejnojmenném pořadu objevil na televizní obrazovce a stal se tak astronomickým „učitelem“ našeho národa. Na tento, v té době ojedinělý astronomický pořad se skutečně nedá jen tak zapomenout.

Když jsem s Jiřím Grygarem v roce 2020 psala pro Československý časopis pro fyziku životopisný rozhovor, zaujal mě nespočet zážitků a událostí z jeho života. Ale asi nejvíce to, jak se sám učil jako malý předškolní chlapec číst. V této zajímavé epizodě jeho dětství jsem intenzivně vnímala jeho zvědavost, vytrvalost, touhu jít si za svým – za tím, pro co se rozhodl a co považoval za správné. Tehdy mi na otázku, jak vzpomíná na své dětství v Brně, odpověděl: „V Brně jsem měl přísný režim. Když jsem byl celý týden hodný, tak mi táta v neděli odpoledne přečetl přílohu *Nedělní lidové noviny* dětem.

¹ Jiří Grygar, Jana Žďárská: Otevřel okna vesmíru. *Čs. čas. fyz.* 70, 298–305 (2020).

Obr. 1 Jiří Grygar – významný astronom, špičkový popularizátor vědy a sportovec duší i tělem. Foto: Jana Plavec, Akademie věd ČR

Obr. 2 Křest autobiografie *Dvě století v životě pozorovatele* proběhl v Nakladatelství Academia, které publikaci vydalo.
Foto: Jana Plavec, Akademie věd ČR

Když jsem hodný nebyl, tak jsem měl utrum. To mne pochopitelně štvalo, a tak jsem se snažil naučit se číst sám. Jenže maminka byla učitelka češtiny a tehdy se tvrdilo, že se děti nemají před školou učit číst a psát, že by pak ve škole zlobily. Přesto jsem se naučil číst sám, a to díky rodičům, kteří mě poučili, že kdybych se náhodou ztratil, tak že je v Brně na každé tabulce nejen číslo domu,

Obr. 3 Kmotr publikace Zdeněk Mikulášek ve svém proslovu zavzpomínal na své setkání s Jiřím Grygarem jako školitelem jeho kandidátské práce. Foto: Jana Plavec, Akademie věd ČR

ale také celý název ulice nebo náměstí. To abych mohl nálezcí sdělit, kde bydlím. Takže odtud jsem pochopil systém a učil jsem se písmena tak, že když jsme v neděli odpoledne šli na procházku, tak jsem se ptal rodičů, po které ulici zrovna jdeme, což mi řekli. Tak jsem se asi během měsíce naučil celou abecedu, velká a malá písmena i diakritiku a už jsem pak klidně mohl celý týden zlobit, protože jsem si mohl nedělní novinovou přílohu pro děti přečíst sám.“

Autobiografii *Dvě století v životě pozorovatele* vydalo Nakladatelství Academia. Slavnostního křtu této publikace se v příjemné atmosféře literární kavárny, prochnuté vůní knih, zúčastnilo velké množství hostů. Většina z nich mezi doušky voňavého čaje či kávy zvědavě upírala zrak ke vstupním dveřím. Když poté špalírem příchozích procházel Jiří Grygar, atmosféra byla opravdu velmi sváteční.

Kmotry autobiografie byli profesoři Ústavu teoretické fyziky a astrofyziky Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně Zdeněk Mikulášek a Nor-

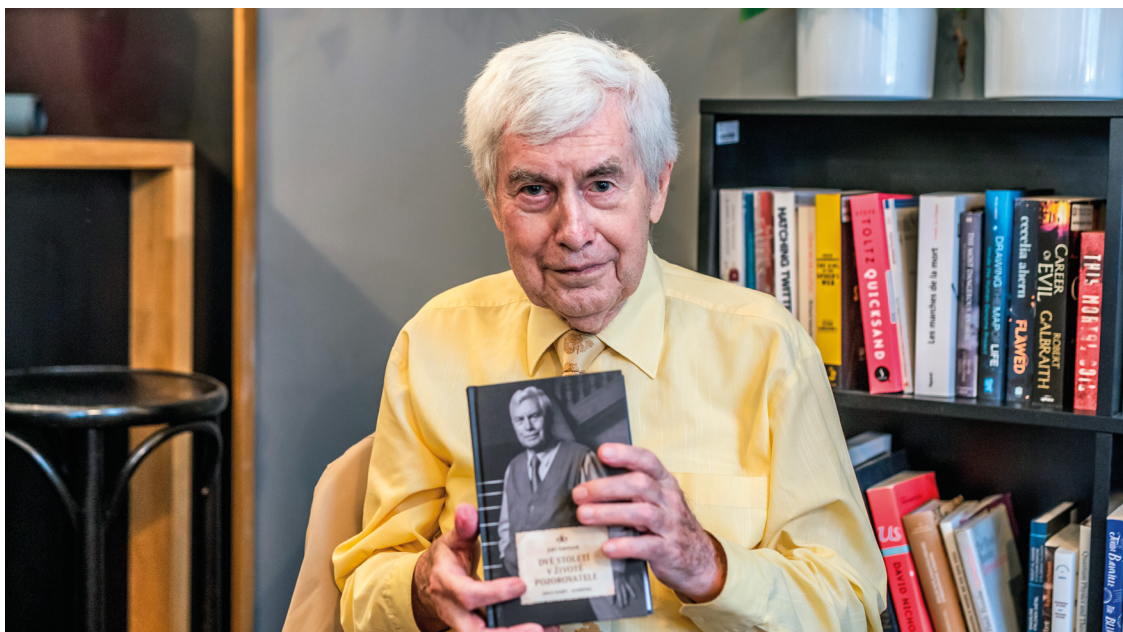
bert Werner. Jejich proslovy k osobnosti Jiřího Grygara byly nejen důstojné a vznešené, ale zároveň i velice osobní. Sálem zněla slova obdivu i vděčnosti. Kmotři však připomínali i to, jak se s Jiřím Grygarem setkali, co pro ně znamenalo, jak je svým příkladem motivoval a především jak ovlivnil jejich rozhodnutí stát se astronomy z povolání.

Zdeněk Mikulášek zmínil mimo jiné i svoji osobní zkušenost s Jiřím Grygarem coby svým školitelem, když nastoupil na vědeckou aspiranturu na Astronomickém ústavu ČSAV: „S mým školitelem Dr. Jiřím Grygarem jsme tehdy přemýšleli, která ze z proměnných hvězd by měla být hlavním předmětem mé kandidátské disertační práce. Ze tří hvězd, které mi tehdy navrhl, mě nejvíce oslovila chemicky pekuliární hvězda 6. velikosti ve Velké medvědici s označením HR 5153 = HD 119213. A ta se mi stala po řadu let osudnou natolik, že o ní moji kolegové mluvili jako o Mikuláškově hvězdě. S Jurou jsme pak založili českou školu sdružující astrofyziky, kteří tak jako my propadli kouzlu magnetických hvězd.“

Pojďme nyní lehce nahlédnout do zmiňované publikace, která ještě před samotným křtem v mnoha exemplářích kolovala mezi hosty. Kniha má úctyhodných 656 stran a mě osobně zaujal především její název. Jiří Grygar má opravdu štěstí, že se jeho život prolíná dvěma stoletími a může tak sledovat a zároveň prožívat nevídaný rozvoj astronomie v tak dlouhém časovém rozsahu. V knize se znamenitě prolíná nejen bohatý

Obr. 4 Dalším kmotrem autobiografie *Dvě století v životě pozorovatele* byl Norbert Werner. Foto: Jana Plavec, Akademie věd ČR

Obr. 5 Jiří Grygar je především díky pořadu Okna vesmíru dokořán vnímán jako „astronomický učitel“ našeho národa.
Foto: Jana Plavec, Akademie věd ČR

profesní i osobní život autora, ale i popis osob, se kterými se během svého života setkal a které různými způsoby ovlivnily jeho pozoruhodnou astronomickou kariéru i soukromý život.

Na závěr bych ještě ráda zmínila slova Zdeňka Mikuláška, který představuje Jiřího Grygara i z poněkud nevšední a méně známé stránky, totiž jako hlavního tvůrce nových textů svérázného meteorického folkloru: „Vždycky jsem se těšil, že si zazpíváme některou z meteorářských písniček, na jejichž tvorbě jsem se později také podílel. Společně jsme také sepsali a nastudovali dva muzikály – parodii na kosmické cestovatelství *Zazel a Tingl tangl* (1964) a pak na tehdejší dobu ostrou satiru na totalitu všech barevných odstínů *Fialová záře nad Čackem* (1965). Oba tyto kousky pak byly vícekrát reprízovány a na internetu jsou k dohledání dodnes.“

Slavnostní přípitky a křest šampaňským za milého potlesku přítomných hostů byly důstojným zakončením tohoto příjemného astronomického odpoledne. A co zmínit závěrem? Slušelo by se jistě popřát Jiřímu

Grygarovi do dalších let hodně zdraví a mnoho tvůrčího optimismu. To samozřejmě ano – a hodně! Ale mně během křtu myšlenkami rezonovalo ještě jedno přání. Aby lidstvo mělo dostatek takových Jiřích Grygarů, dostatek nadšených, trpělivých a pracovitých vědců, kteří jej povedou poznáním dál.

Obr. 6 Kniha má úctyhodných 656 stran a najdete v ní mnoho zajímavých informací z profesního i osobního života autora. Foto: Jana Plavec, Akademie věd ČR

RNDr. Jiří Grygar, CSc., se narodil v Pruském Jindřichově v r. 1936. V letech 1954–1957 studoval fyziku na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně a v letech 1957–1959 specializací astronomie na MFF UK v Praze. V té době publikoval práce z oboru meteorické a kometární astronomie. Po promoci nastoupil do vědecké aspirantury v Astronomickém ústavu ČSAV v Ondřejově, kterou ukončil v r. 1963 obhajobou kandidátské práce *Okrajové ztemnění v raných složkách zákrytových dvojhvězd*. Jeho školiteli byli RNDr. Miroslav Plavec a prof. Zdeněk Kopal. Od r. 1963 do r. 1980 pracoval ve stelárním odd. AÚ, kde se zabýval výzkumem zákrytových dvojhvězd a kataklyzmických hvězd (nov). V r. 1967 se stal vedoucím nově otevřeného 2m reflektoru (Zeiss, Jena), což byl v té době 7. až 9. největší dalekohled na světě. Koncem r. 1980 přešel do oddělení nízkých teplot Fyzikálního ústavu ČSAV v Řeži, kde se zabýval dálkovým průzkumem Země a možnostmi měření magnetického pole neutronových hvězd – pulsarů. V r. 1991 začal pracovat v odd. vysokých energií Fyzikálního ústavu AV ČR v Praze. Byl odpovědným řešitelem dvou prvních grantů, jež umožnily českým odborníkům z Fyzikálního ústavu v Praze, Společné laboratoře optiky na Palackého

univerzitě v Olomouci a také pracovníkům Ústavu jaderné a částicové fyziky MFF UK zapojit se do projektu vybudování obří observatoře pro kosmické záření v argentinské pampě, která nese jméno francouzského fyzika Pierra Augera. Od r. 2008 jde o dosud největší observatoř pro studium ultravysokých energií kosmického záření na světě a čeští odborníci v ní od samého počátku patřili a zejména nyní patří k významným tahounům tohoto projektu, na němž se podílí zhruba 500 vědců a inženýrů z 18 převážně evropských států.

V letech 1991–1993 byl Jiří Grygar předsedou vědecké rady Grantové agentury Akademie věd. Mezi lety 1992 a 1997 zastával funkci předsedy Rady České televize. V r. 1994 byl jmenován zakládajícím členem Učené společnosti ČR, kde v letech 2004–2008 byl jejím předsedou. V r. 1996 získal Cenu Kalinga, kterou každoročně uděluje organizace UNESCO za popularizaci vědy. V letech 1967 a 2006 byl předsedou redakční rady kongresových novin při XIII. a XXVI. valném shromáždění Mezinárodní astronomické unie v Praze (*Dissertatio cum Nuncio Sidereo, Series Secunda et Tertia*). V letech 1975–2007 byl školitelem jedenácti českých a slovenských astronomů a fyziků.